

**UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

Facultat de Dret

**L'experiència universitària de les dones a l'època de Transició
(1975 - 1978).**

Estudi de cas: Amparo Batalla Chulia

Jacy Delnevo Ramos - 20142765

Treball de Final de Grau

Història del Dret - Les Primeres Dones Juristes a Catalunya (1910-1975)

Dr. Max Turull

2021-2022

ÍNDEX

0. Agraïments	3
1. Introducció	5
2. La vida acadèmica per les dones durant el franquisme i transició: aspectes generals.	6
2.1. Vida quotidiana i conviccions socials.	6
2.2. Les dones i la formació universitària, anàlisi de l'evolució social i ideològica (1939-1975).	8
3. Estudi de cas: Amparo Batalla.	11
3.1. Infància, adolescència i context familiar.	12
3.1.1. Infància: La vida a França com immigrant de post-guerra.	12
3.1.2. Adolescència: Retorn a Espanya i carrera estudiantil.	13
3.2. La Facultat de Dret (1977) : vocació, recorregut acadèmic i desistiment.	16
3.2.1. Inici de la època universitària. Dificultats econòmiques i socials.	16
3.2.2. Estudiar durant la transició: incertesa política, programa educatiu, revoltes estudiantils.	17
3.2.3. Desistiment dels estudis: el matrimoni com a sortida viable per a la vida de les dones.	18
3.3. Canvi de carrera i recorregut professional.	20
3.3.1. Retorn a la vida Universitària: els estudis fora del franquisme.	20
3.3.2. Treballar en jurisprudència com a tancament d'una etapa.	21
4. Conclusions	23
5. Bibliografia	24
6. Annexos	27
6.1. Entrevista a Amparo Batalla.	27
6.2. Carnet d'estudiant d'Amparo Batalla.	34

0. Agraïments

Dur a terme un projecte que tanqui amb brillantor la teva carrera universitària és extremadament difícil, i encara que als estudiants de quart ens agrada sentir-nos adults i competents per estar acabant una carrera, un projecte d'aquest calibre no seria possible sense l'ajuda d'algunes persones especials durant el camí.

En primer lloc m'agradaria agrair al meu tutor i conseller d'aquest treball, Max Turull. Sense la seva ajuda i paciència res d'això seria possible, des d'ajudar-me a acabar de definir el tema del meu treball a les diverses reunions d'emergència que vam haver de concretar per imprevistos sorgits durant la realització del treball.

En segon lloc donar les gràcies a la magistrada i directora de la planta cinquena en la ciutat de la justícia Estela Berguel Sequero, qui tan generosament va decidir ajudar-me a trobar una persona perfecta per al meu estudi de cas. El seu altruisme i dedicació al seu treball m'han inspirat moltíssim per a fer aquest treball de la millor manera possible, i m'encantaria en un futur aprendre més d'ella personalment.

En tercer lloc agrair a la figura indispensable d'aquest treball, Amparo Batalla. La seva història tan inspiradora i el seu carisma no sols han motivat la realització d'aquest treball sinó que directament l'han fet possible. Gràcies per ser una dona tan lluitadora i admirable, i espero fer justícia a la seva trajectòria amb aquest treball.

Voldria donar un esment especial a totes les dones que m'han precedit com a juristes en la Universitat de Barcelona. Gràcies per aplanar un terreny rocós per a nosaltres i permetre'ns a la nova generació de juristes poder perseguir totes les nostres ambicions sense ser empassades per prejudicis. El vostre treball i sacrifici no serà oblidat mai.

Finalment, però no menys important, agrair a les meves amigues i a la meva família. A les meves amigues de la universitat per ajudar-me a trobar fonts i portar-me suport emocional quan ho he necessitat, i a la meva família per aguantar els meus atacs d'estrès per la falta de temps i ajudar-me des del minut un a buscar contactes per a aquest treball. Sense vosaltres res d'això hauria estat possible.

Resum

Avui dia tenim la sort de poder comptar amb moltíssimes dones en el cos judicial espanyol, desenvolupant les seves activitats amb excel·lència. Això no hauria estat possible sense el camí que van obrir les desenes de dones que es van atrevir a estudiar dret i tornar-se juristes a principis del segle XX i durant l'època franquista. Però, què hi ha de les centenars de dones que van haver d'enfrontar-se no sols a les dificultats de l'era franquista sinó a més enfrontar-se a una època de completa incertesa política?

En aquest treball he volgut explorar la realitat de les dones que es van endinsar en el món de les juristes durant una època de novetat completa, la Transició Espanyola. En arribar al final de la dictadura moltes van veure aquest moment com una oportunitat, i aquest també va ser el cas de la dona protagonista de l'estudi de cas d'aquest treball: Amparo Batalla.

Amb aquest TFG he decidit donar veu a una generació oblidada i contrastar els canvis polítics amb la realitat sociològica per a les dones de l'època de Transició.

PARAULES CLAU: Transició Espanyola, Franquisme, dones juristes, feminisme post-franquisme.

1. Introducció

Aquest treball s'ajusta a una discussió històrica molt interessant, ja que atén als antecedents de gènere en la història jurídica d'Espanya i a la vegada serveix com a anàlisi del desenvolupament sociològic del paper de la dona en l'universitat.

El tema és l'experiència universitària de futures juristes a l'universitat durant l'època de transició (1975-1980). Per tant, es discutirà com la transició política a Espanya després de la dictadura franquista va afectar, si és que ho va fer, a les dones que participaven en estudis de Dret. També discutirem els canvis sociològics de l'època i com aquests van afectar a futures juristes que s'estaven formant a l'època.

Amb aquest treball pretenc realitzar un anàlisi de l'experiència femenina a l'universitat durant l'època de la transició espanyola entre dictadura i monarquia parlamentària. A través d'un estudi de cas pretenc estudiar aquest tema, donant-li l'enfoc del dret a través d'una entrevista a una estudiant de dret de l'any 1977. El motiu per el que he decidit estudiar aquest tema és per la manca de testimonis escrits sobre l'experiència universitària de dones franquistes en general, i a més per la naturalesa de l'època transitòria com a moment històric especialment rellevant per al feminisme espanyol del segle XX. La meva pregunta principal serà saber, amb exactitud, com va ser l'època universitària per a dones durant la transició.

Aquest treball es realitzarà a través d'un estudi de cas. L'estudi de cas consistirà en utilitzar el testimoni d'una dona en concret que va viure l'experiència universitària transitòria i, a través d'una entrevista, trobar resposta a la meva pregunta principal.

La font principal utilitzada serà l'entrevista que faré a la subjecte de l'estudi de cas. Altres fonts complementàries seràn articles, inserts de llibres i altres treballs de recerca.

El treball es dividirà en dues parts principals: la part introductòria i l'estudi de cas. La primera consistirà en una breu contextualització històrica, amb especials mencions al sistema educatiu vigent a l'època i els canvis polítics que es van portar a terme, i la segona part consistirà en l'estudi de cas de la subjecte principal del treball, Amparo Batalla.

2. La vida acadèmica per les dones durant el franquisme i transició: aspectes generals.

2.1. Vida quotidiana i conviccions socials.

La vida de la dona a Espanya s'ha vist afectada per conviccions patriarcals des de els inicis dels temps, però en el segle XX mentre la resta d'Europa evolucionava Espanya es va quedar encallada per culpa de la dictadura Franquista.

La Declaració Universal dels Drets Humans de les Nacions Unides aprovada a l'any 1948 va reunir els drets bàsics per a totes les persones, sense distincions particulars com la raça, nacionalitat, religió o sexe. Però en contrast amb la evolució ideològica post-segona guerra mundial europea, a Espanya ens trobem amb una serie de lleis i furs que exclouïen intencionadament a la dona de tot tipus d'activitats i drets. Una d'aquestes lleis i que va tenir molta importància durant tot el Franquisme va ser el fur del Treball promulgat a l'any 1938, on a les dones casades se'ls hi negava el dret a entrar al mercat laboral.

Durant l'època Franquista, la dona era una persona considerada menor d'edat que passava de la tutela del seu pare a la tutela del seu marit, sense mai arribar a gaudir d'una vertadera independència. El seu paper era ser bona, obedient i completament altruista, sacrificant els seus propis desitjos per els de les demés persones. Tal i com reflexa aquest fragment del llibre *La virilitat i els seus fonaments sexuals* del metge i jesuïta Federic Arvesu, "L'organisme d'una dona està disposat al servei d'una matriu, mentre que l'organisme d'un home es disposa per al servei d'un cervell", o fins i tot la dona Pilar Primo de Rivera s'atreveïa a dir en en seu treball amb la Secció Femenina de la Falange "Tots els dies hauríem de donar gràcies a Déu per haver-nos privat a la majoria de les dones del do de la paraula, perquè si el tinguéssim, qui sap si cauríem en la vanitat d'exhibir-lo en les places. Les dones mai descobreixen res; els falta el talent creador reservat per Déu per a intel·ligències masculines. La vida de tota dona, malgrat quant ella vulgui simular-lo o dissimular-lo, no és més que un etern desig de trobar a qui sotmetre's".

El paper d'una dona durant tota l'època franquista, des de els principis fins als últims anys de la dictadura, era senzill: cuidar de la casa, de la família, i de la comunitat. Mai es

qüestionava que aptituds com la intel·ligència o el lideratge fossin positives per al compliment d'aquestes funcions, i normalment eren qualitats desincentivades en una dona. Les dones solien casar-se al principi de la seva etapa adulta, sent encara molt joves, i complien amb les seves funcions sense qüestionar-se perquè ho feien. A més amb la dictadura va venir la pobresa per a gran part de la societat espanyola i especialment per a les dones, ja que no podien guanyar-se ni accedir al seu propi sou.

La dona socialment no tenia un altre paper que no fos nodrir el seu entorn. Senyalava Antonio de la Granda en la seva obra *Barro Humano* de 1946, "Si l'home és un sexe, un múscul i una intel·ligència, la dona és un sexe, un ventre i un cor".

Abans del Franquisme a Espanya les primeres associacions feministes van néixer. Concretament la primera va ser l'Associació Nacional de Dones Espanyoles (ANME), una associació sufragista nascuda l'any 1918 que defensava els drets de les dones a Espanya. Aquesta associació va obrir un partit polític a l'any 1934 anomenat l'Acció Política Feminista independent, però tant el partit polític com l'ANME en general es va dissoldre l'any 1936, durant la Guerra Civil.

Durant el Franquisme el feminisme dominant va desaparèixer del discurs públic i els rols de gènere tradicionals van ser promoguts pel govern Franquista a través de polítiques, lleis, i normes socials. El feminisme va passar a ser un moviment clandestí, motiu per el que associacions feministes en aquesta època mai van arribar a ser públiques, però el Partit Comunista d'Espanya com la organització política clandestina dominant a Espanya també es va involucrar molt en polítiques feministes. Les dones van estar bastant involucrades en el partit, ajudant en l'organització de la resistència armada encoberta, assumint rols de lideratge i ajudant a crear vincles entre els líders polítics en l'exili i aquells actius sobre el terreny a Espanya.

Finalment, amb el final del Franquisme i l'inici de l'època transitòria el feminisme va tornar a sortir a l'ull públic, no només per la mort del dictador sinó per la proclamació de Nacions Unides de convertir l'any 1975 en l'Any Internacional de la Dona. En aquell mateix any es constitueix la Coordinadora d'Organitzacions i Grups de Dones de tot l'Estat, que va preparar la celebració de les Primeres Jornades per l'Alliberament de la Dona al desembre del '75, on es va constituir el Moviment Democràtic de la Dona (MDM) com la primera organització política feminista post-Franquisme. Després de la celebració de les Primeres

Jornades per l'Alliberament de la Dona, les organitzacions que lluiten contra la dictadura impulsen l'organització del moviment de dones i a més de l'esmentada MDM, apareix l'Associació Democràtica de la Dona (ADM) desenvolupada per les dones del Partit del Treball d'Espanya (PTE) i de l'Organització Revolucionària de Treballadors. L'Associació Democràtica de la Dona es va constituir amb un caràcter interclassista, per a afavorir la integració del major nombre de dones a la lluita feminista per la seva emancipació.

A Catalunya especialment després de l'èxit de les Jornades Catalanes de la Dona, es constitueix la Associació Catalana de la Dona a l'any 1976 amb l'objectiu d'assolir la plena igualtat jurídica i social de la dona respecte a l'home, el dret al divorci, la planificació familiar i l'avortament. Aquesta associació posteriorment va formar una coalició amb Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Partit del Treball de Catalunya (PTC) i Estat Català per a crear un programa polític que defensés els drets que reclamaven.

Amb la democràcia es comencen a consolidar els moviments feministes, amb la seva nova llibertat per a poder congregarse i protestar per els seus drets. El feminisme postfranquista va ser un moviment minoritari, però molt actiu en els anys de la Transició, per la presència i la visibilitat que li van brindar els mitjans de comunicació: uns, perquè creien en les seves propostes i altres, perquè el discurs trencador de les feministes suposava un espectacle, estimulava el debat i augmentava l'audiència.

2.2. Les dones i la formació universitària, anàlisi de l'evolució social i ideològica (1939-1975).

En la convocatòria 2019 de les Proves d'Accés a la Universitat es van matricular un total de 294.730 estudiants. En les proves d'accés a la universitat, les dones continuen representant un percentatge major que els homes, en la convocatòria de 2019, el percentatge de dones matriculades respecte al total va ser d'un 56,5% de dones enfront d'un 43,5% d'homes. El percentatge d'aprovat va variar lleugerament atès el sexe dels participants, 0,5% major en el cas de les dones.

Si ens restringim a les proves genèriques d'accés a la universitat, observem que el 57,6% dels matriculats van ser dones. El total de matriculats en universitats espanyoles durant el curs 2019-2020 va ser d'1.633.358, un 55,3% del total van ser dones.

Podem veure que avui dia la quantitat de dones ingressant i matriculant-se a un grau universitari és superior a la quantitat d'homes fent el mateix. Encara que avui dia aquesta sigui una realitat molt normalitzada, això és una cosa relativament recent, i durant la majoria del segle XX a Espanya això no va ser així.

La intel·ligència no era una qualitat que en aquells dies s'atribuís o es celebrés en mans d'una dona. De fet, solia ser una aptitud que es desestimava per perill a ferir l'orgull dels homes del seu entorn. La majoria de les professions on es valorava la intel·ligència com la medicina o la jurisprudència eren dominades per homes, mentre que les professions que es basaven en nodrir a qui ho necessitava com professores infantils o infermeres eren dominades per les dones.

La jurisprudència, per tant, no era una professió ideada per a que la practiquessin les dones. Delgado Capeans ho deia alt i clar en *La dona en la vida moderna*: "És veritat que hi ha governadores, diputades, alcaldesses; podem afirmar que aquestes alcaldes i governadores no són més que figures decoratives; els discursos, els projectes de llei, les profundes resolucions, els estudis profunds d'alta economia són obra dels seus esposos, si són casades, i si solteres, dels seus secretaris o consellers. L'oratòria de les senadores, diputades, etc., és gairebé sempre senzilla. Els falta nervi, força, robustesa de pensament, domini de l'auditori i fins i tot la veu masculina".

Podem veure el creixement relatiu de dones matriculades a la facultat de Dret en el segle XX en la època pre-Franquista, tot i que molt lent. La primera dona matriculada en Dret a la Universitat de Barcelona va ser Maria del Amparo Roig García a l'any 1915, i no va ser fins l'any 1922 on es va matricular una altra dona, Maria Soteras Mauri. Tot i això quan Espanya va entrar en l'època Franquista a l'any 1940 el nombre total de dones matriculades eren 25, el que conformava un 2.1% de l'alumnat total de Dret a la Universitat de Barcelona. D'allà el número de dones matriculades va anar creixent, però mai superant el 8% de l'alumnat.

La majoria d'aquestes dones eren persones afortunades econòmicament i socialment. Tot i que el règim desanimava a les dones de participar en estudis de grau superior mai ho va prohibir del tot per llei, i tampoc es necessitava una autorització d'un pare o del marit per a accedir als estudis. Tot i això, s'entén que una noia de 18 anys si anava a la universitat és perquè tenia el suport econòmic de la seva família i per tant la seva autorització implícita.

Sense tenir limitació explícita i l'entrada a la universitat cada vegada sent més accessible per a dones durant el règim, el percentatge de matriculades en diferents àrees va anar creixent cada vegada més, i a l'any 1935, les dones ja representaven el 8,8% de l'alumnat en la majoria de modalitats universitàries. Durant el Franquisme tot (1959-1975) el nombre de dones matriculades en la Universitat de Barcelona en general va anar augmentant gradualment amb el alumnat masculí. Durant l'etapa final de Franquisme el diferencial entre homes i dones es va reduir 22 punts percentuals al llarg del període. És a dir, si en el curs acadèmic de 1955/56 la proporció dones a homes era d'un 20% femení versus un 80% masculí, en 1965/66 es va transformar en 30% - 70% i en 1976/77 va arribar al valor de 43% - 57%. Per tant podem arribar a la conclusió que les dones tenien inicialment una presència gairebé minoritària en la Universitat i que al llarg del període es redueix progressivament la distància respecte a la presència masculina.

3. Estudi de cas: Amparo Batalla.

En la segona part d'aquest treball, analitzaré la experiència d'una dona a la universitat durant l'època transitòria espanyola (1975-1978) a través d'un estudi de cas. La subjecte principal d'aquest treball és Amparo Batalla, de nom complet Maria Amparo Batalla Chulia, una dona que va començar a estudiar dret a l'Universitat de Barcelona a l'any 1977.

Els motius pels quals he triat basar el meu estudi en la senyora Amparo són dues. Primer, el fet que hagi començat a estudiar en la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona durant la Transició Espanyola em va donar una especial curiositat per estudiar la seva experiència, ja que totes dues hem estudiat en la mateixa institució durant dues èpoques dràsticament diferents. Segon, la història d'Amparo és especialment interessant, ja que no ens dona una visió sobre la vida d'una dona de l'alta burgesia catalana amb totes les oportunitats d'estudiar com veiés necessari, sinó la d'una dona filla d'obrers que va treballar molt dur per a tenir l'oportunitat d'estudiar Dret.

El següent apartat del meu treball de recerca consisteix en un estudi de la trajectòria d'Amparo Batalla des de la seva infància fins la seva vida professional. Compararé la seva història amb fonts històriques, articles i estudis anteriors realitzats sobre l'època transitòria.

Finalment, per a donar una mica de context abans de començar l'estudi, Amparo Batalla va néixer al gener de 1956 a Barcelona, durant la dictadura franquista. Just quan va arribar a la majoria d'edat, l'any 1974, el Franquisme estava a les portes d'acabar, per la qual cosa va haver d'enfrontar-se a l'època universitària durant el període més insegur de la història espanyola contemporània: la Transició Espanyola.

3.1. Infància, adolescència i context familiar.

3.1.1. Infància: La vida a França com immigrant de post-guerra.

Amparo Batalla va néixer “durant la nevada de gener de 1956¹”. Els seus pares van patir molta pobresa a causa de la postguerra espanyola, cosa que va afectar la seva economia greument amb conseqüències que perdurarien fins dècades posteriors. Quan l’Amparo va complir dos anys els seus pares van decidir que no tenien els recursos suficients per a poder criar-la en condicions, motiu pel qual la van enviar amb la seva àvia a València per ser criada durant uns anys.

Després d’un “parell d’anys” la seva mare va trobar feina a França, i per tant Amparo va emigrar amb la seva família a França. Allà és on va passar la seva infància i on va completar la seva educació primària, vivint la major part dels seus anys en un *ghetto* d’immigrants en la regió d’Annecy. Malgrat tot, Amparo mai es va sentir discriminada a França, gràcies a la alta quota d’immigració que vivia en el seu entorn.

La emigració espanyola a altres països europeus durant els anys 60 van ser un fenomen molt estès. Segons les xifres oficials de l’Institut Espanyol d’Emigració (IEE) entre 1959 i 1973 van emigrar al continent europeu un milió de persones (1.066.440), xifra que comporta el 71% dels espanyols que van sortir fora d’Espanya durant aquells quinze anys. Durant els anys 60 la majoria d’emigrants van sortir d’Espanya amb contractes de treball fora d’Espanya, tal i com va ser el cas de la mare d’Amparo. Tot i això a França van arribar treballadors sense contracte i de manera irregular amb una proporció molt més alta que aquells que si van sortir del país amb feina assegurada. Aquesta desproporció es veu en les xifres registrades a l’Institut Espanyol d’Emigració, on en l’any 1968 dels 607.000 residents Espanyols en la colònia immigrant francesa, només 103.892 havien arribat a França a través del IEE.

¹ Les citacions que apareixen entrecomillades a partir d’aquest moment provenen de l’entrevista realitzada a la Amparo Batalla, que es troba transcrita a l’apèndix.

Finalment el pare de l'Amparo va decidir tornar a Espanya, i amb això la seva vida a França va acabar. Van tornar a Espanya en plena dictadura, i Amparo va arribar a Espanya a prop dels 12 anys sense ni tan sols parlar espanyol, ja que parlava català a casa i francès a l'escola.

Va haver d'aprendre Espanyol des de zero. Això no només li va suposar un problema inicial amb el llenguatge, sinó que també li va suposar un petit problema ideològic. Segons ella, "a França jo era l'espanyola, i aquí a Espanya jo era la francesa, i un dia m'assabento que sóc catalana, així que em quedo una mica "sense pàtria". Per sort, això mai li va importar gaire, i va començar la seva adolescència a Barcelona.

3.1.2. Adolescència: Retorn a Espanya i carrera estudiantil.

Immediatament després de la seva tornada a Espanya, Amparo es va trobar amb un problema amb el qual no pensava trobar-se: els xocs culturals.

Amparo estava acostumada a les escoles laiques franceses, ja que a França el laïcisme és un dels grans assoliments de la Revolució francesa, materialitzat en la radical separació de l'Església en els assumptes de l'Estat. Com esmenta Armando Leal en el seu estudi *Laicidad y escuela de la República en Francia*, "el laïcisme, com a principi públic, és visible a l'escola de la República, única institució encarregada d'educar als fills del poble".

A Espanya, la situació educativa era completament diferent. En l'any 1945 al finalitzar la Segona Guerra Mundial, Franco es va quedar sense aliats polítics a Europa i per a poder legitimar el seu poder sense tenir cap suport estranger busca el suport incondicional de l'Església Catòlica, utilitzant com a moneda de canvi el sistema educatiu. Per tant, des de 1945 fins al final del règim Franquista el sistema educatiu espanyol va ser completament lliurat a les mans de l'Església Catòlica.

Al juny de 1945 es va aprovar la Llei d'Educació Primària, i l'any 1953 es va aprovar la llei que va suposar la concessió definitiva del sistema educatiu en mans de l'Església, el Concordat de 1953. Aquest Concordat va ser un acord internacional signat entre l'Estat espanyol i el Vaticà que va regular les relacions

entre el règim franquista i l'Església Catòlica durant la dictadura franquista, i en el seu article 26 el Concordat solidifica la relació entre l'Església Catòlica i el sistema educatiu espanyol:

"En tots els centres docents de qualsevol ordre i grau, siguin estatals o no estatals, l'ensenyament s'ajustarà als principis del Dogma i la Moral de l'Església Catòlica.

Els Ordinaris exerciran lliurement la seva missió de vigilància sobre aquests centres docents en el que concerneix la puresa de la Fe, els bons costums i l'educació religiosa.

Els Ordinaris podran exigir que no siguin permesos o que siguin retirats els llibres, publicacions i material d'ensenyament contraris al Dogma i a la Moral catòlica”.

Amb aquesta important diferència, l'Amparo va patir molts xocs culturals i religiosos a l'escola. Els seus pares no eren especialment religiosos, per tant ella no va aprendre sobre la religió catòlica a casa ni a l'escola a França. Una anècdota sobre aquest fenomen que l'Amparo em va proporcionar a l'entrevista menciona la seva confusió quan va arribar a l'escola un mes de Maig i mentre tothom parlava de la celebració cap a la Verge Maria, ella no sabia “qui era aquella tal Maria, no coneixia les seves cançons ni tampoc podia parlar bé en espanyol”, de manera que no podia ni fingir que celebrava ja que no parlava la llengua.

Tot i havent-se d'enfrontar a tantes dificultats l'Amparo va tirar endavant, va aprendre espanyol i fins i tot el seu col·legi va usar les seves habilitats amb el francès i la va posar a ensenyar francès a altres alumnes.

Quan va arribar a Espanya, els seus pares la van inscriure a l'escola per a treure's la capacitació comercial, en comptes de fer-la estudiar el tradicional batxillerat. La capacitació comercial durava tres anys, i dotava al nen graduat amb un títol de “comptable” per acreditar la seva capacitat per a treballar en una botiga a partir dels 14 anys. Aquesta era la trajectòria acadèmica més comú per a dones de la època, ja que com la gran majoria no entrarien a la universitat no els hi calia estudiar els set anys que durava el batxillerat tradicional. Amparo recorda la capacitació comercial com uns estudis avorridíssims, que havia de completar perquè els seus pares no podien proporcionar-li una carrera universitària.

Quan estava a punt d'acabar la capacitació comercial l'Amparo es va trobar amb la filla del director de la seva escola, la qual estudiava batxillerat. Entusiasmada pel que veure en el temari de la noia, va decidir que volia estudiar batxillerat. Per tant va començar a estudiar batxillerat per compte propi, estudiant els tres primers anys de batxillerat a la vegada que el seu últim any de capacitació comercial.

Amb el títol de capacitació comercial assolit, l'Amparo va començar a treballar per a ajudar amb la seva situació econòmica familiar. Tot i així va continuar estudiant batxillerat, compaginant-lo amb la feina i estudiant per les nits. Finalment es va graduar als 17 anys i va ingressar al Cours d'Orientació Universitària (COU) a l'any 1974.

El COU va sorgir a l'any 1970 amb la nova Llei General d'Educació i pretenia substituir l'últim any de batxillerat i el Cours Preuniversitari (PREU) de la Llei d'Ensenyança Mitjana de 1953. Durava 3 anys i tenia quatre vessants: el COU científic tecnològic, biosanitari, ciències socials i l'humanístic - lingüístic. En totes elles la Filosofia era una matèria comú.

Segons, l'Amparo, la seva experiència estudiant el COU va ser un desastre, ja que com el Franquisme estava a punt d'acabar hi havia molta incertesa per el futur i a conseqüència d'això només es parlava de política. Tanmateix ella va completar els seus estudis, es va examinar de les proves d'accés a la universitat (PAU) a l'Universitat Autònoma de Barcelona i va ingressar a la Facultat de Dret de l'Universitat de Barcelona.

3.2. La Facultat de Dret (1977) : vocació, recorregut acadèmic i desistiment.

3.2.1. Inici de la època universitària. Dificultats econòmiques i socials.

L'Amparo va ser la primera persona de la seva família que va entrar a l'universitat, i és el únic títol superior en ella. Per tant, la seva entrada a la universitat l'any 1977 va suposar un canvi molt important a la seva vida, no només en l'aspecte personal sinó en el aspecte familiar i social.

Els seus pares no podien permetre's costejar-li la universitat, així que l'Amparo va haver de pagar-se la seva carrera a partir del fruit del seu treball. Com havia de treballar per a costejar-se la matrícula, l'Amparo només va tenir l'opció d'estudiar per les nits, de 19:00 a 22:00. Però tot i que els seus pares no podien costejar-li la universitat, probablement tampoc ho haguessin fet si haguessin pogut, ja que segons les paraules d'Amparo, "era impensable en aquella època, per a què anava a anar en la universitat si la meva fi era casar-me?".

Tot i que a les entrades dels anys 80 el moviment feminista es va començar a formar i manifestar de manera més pública a Espanya, la corrent de pensament encara era molt nova i sobretot entre dones de baixa classe social la visió patriarcal sobre el futur de la dona es mantenia molt present. El moviment no va tenir a penes espai en la historia de la transició espanyola. Tenint a la dreta franquista per un costat i al altre una esquerra per a la qual la igualtat de drets entre homes i dones no era la prioritat, el moviment feminista tal i com el coneixem avui en dia no es va consolidar a Espanya fins entrats els anys 80. El paper de la dona a principis e transició era treballar des de petites fins a casar-se, i després del matrimoni havia de dedicar la seva vida a la cura de la seva família. El mateix era esperat d'Amparo, però ella volia una vida diferent.

L'Amparo tenia molt clar que volia fer dret. Tenia molt present el tema de la justícia i els drets a causa de l'època on vivia, i volia construir un món millor. Per tant, el dret semblava ser la millor opció per a assolir els seus objectius.

3.2.2. Estudiar durant la transició: incertesa política, programa educatiu, revoltes estudiantils.

L'Amparo va entrar a la Facultat de Dret amb intenció de aprendre sobre dret i el concepte de justícia. Tristament el període polític va transformar el que normalment serien classes de dret en mítings polítics i revoltes constants.

Segons les paraules d'Amparo, "Les classes eren mítings, mítings polítics. Jo no entenia res, perquè jo anava amb la intenció d'assabentar-me d'una mica de dret i no m'assabentava de res. No es feia classe a penes, era tot discussió política".

Tot i que el programa educatiu de primer any de dret es va mantenir, es professors també eren víctimes de la incertesa política i tampoc sabien com conduir unes classes amb lleis que eren subjectes a canvi. L'Amparo recorda un professor del que totes les seves classes eren mítings sense excepció, i de dret no va aprendre res.

El que més la va impressionar de la seva experiència universitària, però, va ser l'ambient estudiantil. No només eren els professors i l'administració universitària qui dubtaven sobre com prosseguir, sinó els estudiants de l'època demanaven canvi i a la vegada estaven espantats per trobar-se amb un futur tan incert.

A l'any 1972 es generalitza la lluita contra la Llei General d'Educació i es convoquen dues vagues generals universitàries. Addicionalment, la universitat espanyola es va transformant i rebent a estudiants procedents de les classes populars. Per tant, quan l'Amparo va entrar a la universitat no només va notar que la universitat era bastant assequible, si no que a més la paritat entre sexes s'estava començant a normalitzar i cada vegada hi havien més dones a la universitat.

Les associacions estudiantils més presents a l'universitat eren el FRAP (Front Revolucionari Antifeixista i Patriota) i el PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya). El FRAP buscava restaurar la república una vegada acabés el feixisme, i el PSUC era un partit polític català d'ideologia comunista. Totes dues associacions tenien presència universitària, però l'Amparo no va arribar a afiliar-se a cap d'ells ja que no sabia ben bé en què consistien.

Segons, l'Amparo, hi havien revoltes constants a la universitat. En una d'elles ella va participar-hi directament, i la revolta va consistir en treure els bancs de classe i utilitzar-los per tallar l'Avinguda Diagonal. No recorda exactament perquè ho van fer ni què volien protestar, ja que moltes d'aquestes protestes eren impulsives i fruit del moment. En paraules seves, "El que passa és que va ser tot molt poc clar. Tampoc vaig veure que hi hagués una defensa assenyada de les llibertats i del nou règim, era realment tot molt regirat i amb moltes ganes de trencar coses però no es sabia molt bé què trencar i què posar en el seu lloc, per la qual cosa va ser un desastre".

A part de la mala organització universitària i les constants revoltes d'estudiants, es portava molt bé amb els seus companys. Com he mencionat abans la paritat s'estava començant a normalitzar, per el que la relació entre estudiants masculins i femenins es va anar tancant gradualment i ella no va notar gaire disparitat entre homes i dones tot i que admet que la majoria d'estudiants continuaven sent homes. Segons ella els seus companys eren molt passionals i tenien un fort desig de reformar la societat, però "va quedar per fer".

De les classes recorda amb estima les assignatures de Dret Romà i Història del Dret. Però la seva preferida sense dubte va ser Filosofia del Dret, ja que en ella per primera vegada en tot el currículum acadèmic va reflexionar sobre el sentit de la justícia.

3.2.3. Desistiment dels estudis: el matrimoni com a sortida viable per a la vida de les dones.

Finalment, després del seu primer any d'universitat, l'Amparo va decidir deixar la carrera.

Va decidir deixar la carrera per un cúmul de coses. Estava cansada, ja que portava treballant des dels 14 anys, no trobava sentit a res perquè era una època política confusa i a més es va enamorar d'un noi poc després de començar la universitat.

En paraules seves, “treballar tot el dia fins a les 18:30 per a després anar a la facultat i que et peguin de coques cansava a qualsevol, amb la qual cosa amb 21 anys vaig agafar i em vaig casar”.

El matrimoni va continuar sent una sortida econòmica i social viable per a la vida de les dones. En el any 1971 l'edat mitjana de les dones que contreien matrimoni era de 25,78 anys, mentre que a l'any 1975 aquesta va baixar a 24,16. Les edats no van tornar a pujar fins a l'any 1985, on la democràcia ja estava ben consolidada. El matrimoni sempre es va considerar una sortida viable per a les dones de l'època a causa dels models de família promocionats durant el Franquisme, però aquesta creença es va mantenir fins a ben entrats els anys 80. La història no és lineal ni els períodes son tan delimitats com ho podem fer semblar en un eix cronològic, les costums es mantenen i no s'esgoten fins que es doni una evolució social suficient. De fet no va ser fins l'any 1981 on es va aprovar la Llei del Divorci, la qual trencava amb la concepció de matrimoni “per tota la vida” i en la redacció de la qual van participar diverses dones pioneres com Ana María Pérez del Campo.

El període transitori va ser un període de canvi constant i incertesa, cosa que va fer que molts joves tornessin a les costums dels seus pares com a llit segur on caure. Aquest va ser el cas d'Amparo, que va veure el matrimoni com una alternativa segura davant del caos que estaven sent els seus anys universitaris. Ni ella ni el seu marit en el moment van pensar gaire sobre les implicacions de casar-se, sinó que “era el que es feia” i “estava en el ambient”. Segons l'Amparo, “es va acabar tanta revolució, tant de llibre, aquí jo *maruja* total”.

En un futur l'Amparo es va plantejar seguir estudiant dret i va arribar a tornar a la facultat a buscar el seu expedient, però al final no va cedir i va deixar aquesta etapa completament de costat.

3.3.Canvi de carrera i recorregut professional.

3.3.1. Retorn a la vida Universitària: els estudis fora del franquisme.

A l'any 1989, amb 33 anys, l'Amparo va decidir tornar a estudiar. Volia fer alguna cosa diferent, i com s'ho podia permetre va decidir estudiar alguna cosa "per amor a l'art". Mentres va estar casada va treballar d'administrativa, però no li va agradar gaire i va arribar a la conclusió que no va néixer per fer aquella feina.

Filosofia va ser una assignatura que li va agradar en batxillerat i en el COU, però no li va cridar massa l'atenció fins a haver donat l'assignatura de Filosofia del Dret a la carrera. Per tant, quan va decidir fer alguna cosa nova amb la seva vida es va matricular a la Carrera de Filosofia purament per seguir una passió. En paraules seves, "em vaig oblidar del desig de guanyar-me la vida, vaig i ho faig, i em va sortir genial".

La seva experiència estudiant filosofia va ser genial. Segons ella, va tenir molt bona sort va tenir el plaer de conèixer grans professors de filosofia tals i com el professor Martínez Marzoa, el doctor Valls, i tants altres. Li va agradar tant que va perseguir un doctorat, tot i que no el va poder acabar degut a circumstàncies personals.

En 1970 el total de l'alumnat universitari espanyol va arribar a més de tres-cents mil. Des de llavors la xifra ha anat creixent ininterrompudament fins a sobrepassar el milió d'estudiants a començament dels noranta. La transició sobrepassada i la democràcia ja assolida del tot va fer de l'educació universitària un model molt més accessible, no només per la seva accessibilitat econòmica i administrativa sinó per els canvis socials que s'estaven portant a terme. Ara no es considerava que hi hagués un col·lectiu que "no hagués" d'estudiar, tothom era benvingut a la universitat independentment del seu sexe, raça o edat.

La més gran diferència que va trobar l'Amparo entre la carrera de dret i la carrera de filosofia va ser la mentalitat darrera de cadascuna d'elles. A filosofia es va sentir lliure, ja que no havia d'aprendre cap codi de memòria. "Si deia una ximpleria, que era el més normal del món, no m'havia de subsumir sota cap mena de codi, ni civil, ni penal, ni religió ni polític. Era allí per a pensar els codis, no memoritzar-los". En canvi a Dret ella no va veure que parlessin del perquè de la llei, sinó de la seva mera existència. Potser va ser un producte del seu temps, ja que acabats de sortir del Franquisme encara no es sabia ben bé quines lleis es mantindrien i quines es farien fora, però tot i així la vessant memorística de dret va ser el que la va fer acabar preferint filosofia.

3.3.2. Treballar en jurisprudència com a tancament d'una etapa.

Amb 50 anys l'Amparo va ser una de les beneficiades de les borses d'interins oferides per la Generalitat de Catalunya. Aquella va ser una promoció de borses especialment dirigides cap a dones de més de 50 anys amb una titulació universitària que es trobessin sense feina. Ella, com tenia el graduat en filosofia, s'hi va inscriure i per coses de la vida va acabar treballant com a interina en un jutjat de guàrdia d'instrucció a Sabadell. La borsa que li van concedir era la borsa de personal del cos d'auxili judicial.

Quan va entrar a treballar en el jutjat al principi ho va passar molt malament. Ella no coneixia res de dret processal ni cap llenguatge jurídic, ja que els seu any estudiant dret a la universitat no li va proporcionar gaire informació al respecte. La Generalitat li va oferir un curset molt superficial per a ajudar-la a fer la seva feina de la millor manera possible, però al final va ser a base de pura pràctica que l'Amparo va aprendre i es va sentir a gust a la feina.

L'Amparo parla d'aquesta fase de la seva vida amb lluentor en els ulls. Diu que es va acabar desplaçant moltes vegades a diferents jutjats, va fer molt "turisme laboral", però li va encantar l'experiència i desitjaria continuar treballant allà temps després de la seva jubilació. Al principi va ser molt dur, però va acabar molt contenta, i es va sentir com si hagués acabat dret.

Treballar en un jutjat li va servir per tancar una etapa de la seva vida, i a la vegada obtenir resposta al dilema que li va quedar quan va deixar dret. Hagués sigut capaç de satisfer la seva vena justiciera havent-se convertit en jurista i havent treballat en la justícia?

L'Amparo va concloure que no. Segons ella, "ni tan sols sent jutge podria satisfer el meu cuquet justicier, ja que el que calia fer era adherir-se a la llei. M'és igual ser jutge, funcionària o agent, s'adhereix a la llei". L'Amparo, al igual que durant la carrera universitària, no va veure mai que es qüestionés el perquè de la llei sinó que les decisions dels juristes simplement la seguien i punt. I amb això es va adonar que el que volia fer realment era crear i canviar la llei, no seguir-la cegament. Volia trobar un sentit de la justícia i animar a que tothom el seguís.

Per resumir la seva experiència treballant en la justícia durant els últims 18 anys, l'Amparo en parla dient "ha estat una experiència digna de viure's, m'ha agradat molt. He patit per la justícia i l'he gaudit moltíssim també".

4. Conclusions

La realització d'aquest treball ha estat molt reveladora. No només he tingut la oportunitat d'aprendre sobre l'experiència universitària transitòria de la mà directa d'una dona de l'època, sinó que a més he desafiat les meves pròpies habilitats investigadores i periodístiques per a realitzar-ho. Des d'un punt de vista personal, estic orgullosa per haver realitzat un estudi de cas, ja que gràcies a ell he arribat a algunes conclusions concretes sobre les meves preguntes inicials:

- La situació actual de la dona a la universitat, específicament en la carrera de dret, ve precedida per més de 100 anys de lluita per mans de dones pioneres. Els avenços que es van fer durant la Segona República es van veure severament danyats pel Franquisme, i la situació de la dona no va començar a millorar fins a l'era tova del Franquisme (1959-1975), on va començar a millorar per a les dones de l'alta burgesia espanyola.
- La dona durant el Franquisme va ser víctima d'un sistema patriarcal que, tot i que no li prohibís estudiar per llei, la desanimava socialment de participar en activitats acadèmiques. La dona no era més que una persona que servia per servir, servir a la seva família, marit i la comunitat.
- El paper de la dona durant el Franquisme va tenir conseqüències socials fins la transició, i no va ser fins els anys 80 quan la paritat entre sexes en la universitat es va normalitzar.
- L'experiència universitària durant la transició es caracteritza per incertesa, revoltes i molta confusió pel futur. Tant els professors com els alumnes estaven perduts i això va tenir conseqüències negatives per l'alumnat de l'època.
- Les dones de baixa classe social del franquisme van haver de treballar el triple de dur per assolir el que una dona d'alta classe social podia fer. Les dones de l'època no només van haver de patir per les condicions patriarcals sota les que es trobaven, sinó a més es van trobar amb un classisme molt evident entre les dones que venien de classes socials privilegiades i les dones que tenien orígens humils.
- Gràcies al estudi de cas, he pogut comprovar com la transició va significar un bon moment per la història de les dones a Espanya, però aquest canvi no va ser un canvi instantani. L'Amparo Batalla, tot i havent viscut la seva joventut en el període transitori, es va veure envolta en costums que la van portar a prendre decisions impròpies d'ella. Tot i així, una forta minoria femenina de l'època no es va deixar moure, i això ha sigut molt inspirador d'explorar.

5. Bibliografía

- Arvesú, F., & de Castro, F. R. (1962). *La virilidad y sus fundamentos sexuales* (1.a ed.). Pearson Studium.
- Daura, C. (2019). *Herstory. Una Historia Ilustrada de las Mujeres* (1.a ed.). Penguin Random House Grupo Editorial.
- Caro, S. (2021, 12 marzo). *¿Cuándo pudo una mujer abrir una cuenta corriente en España?* Tododisca. Recuperat 21 de maig de 2022, de <https://www.tododisca.com/cuando-pudo-una-mujer-abrir-una-cuenta-corriente-en-espana/>
- GRANDA, A. *Barro Humano* (1946). 1a Edició, Madrid: Editorial Alejo Climent.
- Cuevas, T., & Giles, M. E. (1998). *Prison of Women: Testimonies of War and Resistance in Spain, 1939–1975* (Illustrated ed.). State University of New York Press.
- Archivo de la transición. (s. f.). *Primeras jornadas por la liberación de la mujer*. Recuperat 24 de maig de 2022, de <https://archivodelatransicion.es/archivo-organizaciones/movimientos-sociales-mujeres/movimientos-sociales-mujeres-1as-jornadas-e-impulso-asociativo>
- Toboso, P. (2018) *El movimiento feminista y la política de pactos de la Transición: logros y renunciaciones*. Debats. Revista de cultura, poder y sociedad, 132(1), 39-49. doi: <http://doi.org/10.28939/iam.debats.132-1.4>.
- Gobierno de España, Ministerio de Universidades. (2020). *Datos y cifras del Sistema Universitario Español. Publicación 2020–2021*. https://www.universidades.gob.es/stfls/universidades/Estadisticas/ficheros/Datos_y_Cifras_2020-21.pdf
- Delgado Capeans, R. (1930). *La mujer en la vida moderna, conferencia para señoras*. (4.a ed.). Bruno del Amo.
- Soler, P. *Evolució del nombre de dones estudiants de Dret i col·legiades a Catalunya (1910-1968)*. Pàgina 20.

- Macià B. *Anàlisi comparativa i evolució del nombre de dones matriculades i llicenciades als estudis de Dret, Filosofia i Lletres, Medicina i Farmàcia de la Universitat de Barcelona (1900-1959)*. Pàgina 18.
- Saavedra Mitjans, H. *Mujeres y Universidad Franquista. Trayectorias vitales, académicas y profesionales*. Pàgina 203.
- *Las cifras de la emigración*. (s. f.). Emigración. Recuperat 25 de maig de 2022, de <http://sauce.pntic.mec.es/%7Ejotero/Emigra3/cuantos.htm>
- Leal, A. Z. (2010). *Laicidad y escuela de la República en Francia*. Revista Educación y Pedagogía, 22(58), 123-136. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3650036.pdf>
- Koopiloto, G. R. (2010, 29 noviembre). *Estado, Iglesia y educación. Un repaso desde el franquismo hasta la actualidad*. laicismo.org. Recuperat 23 de maig de 2022, de <https://laicismo.org/estado-iglesia-y-educacion-un-repaso-desde-el-franquismo-hasta-la-actualidad/7593>
- Colaboradores de Wikipedia. (2021, 22 diciembre). *Curso de Orientación Universitaria*. Wikipèdia, la enciclopèdia lliure. Recuperat 25 de maig de 2022, de [https://es.wikipedia.org/wiki/Curso de Orientación Universitaria](https://es.wikipedia.org/wiki/Curso_de_Orientaci3n_Universitaria)
- Archivo de la transición. (s. f.). *Movimientos Sociales Estudiantiles*. Recuperat 26 de maig de 2022, de <https://archivodelatransicion.es/archivo-organizaciones/movimientos-sociales-estudiantes>
- Campo, S. D., & Rodríguez-Brioso, M. D. M. (2002). *La gran transformación de la familia española durante la segunda mitad del siglo XX*. Reis, 100, 103. <https://doi.org/10.2307/40184425>. Cuadre 11, pàgina 118.
- Sainz, V. (2018, 22 octubre). *En el franquismo, el matrimonio era una estafa*. El País. Recuperat 26 de maig de 2022, de https://elpais.com/ccaa/2018/10/19/madrid/1539952093_219087.html

- García de León, María Antonia, y García de Cortázar, Marisa. (s.f) *Estudios: Universidades y Universitarios (1970-1990)*. UNED, de <https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:ee6887fc-8bb1-4d9e-b6ce-c23d94c3b93a/re199206-pdf.pdf>. Página 91.

6. Annexos

6.1. Entrevista a Amparo Batalla.

Aquesta entrevista va ser realitzada el dia 10 de Maig de forma presencial. Va ser gravada en àudio per després ser transcrita, amb ple consentiment per part de l'Amparo Batalla. Es va realitzar en una única sessió i va tenir una duració de 50 minuts. Les preguntes estan marcades en negreta i les respostes en format normal.

Tot i que vam deixar que la conversa fluís em vaig cenyir a les preguntes que tenia preparades. Per tant, aquesta entrevista és una transcripció fidel de les respostes a les preguntes, afegint-li els signes de puntuació i les pauses pertinents. No he retocat les expressions casuals usades, ja que mantenen l'autenticitat de l'entrevista. A més, l'entrevista es va realitzar en llengua castellana, així que l'he mantingut en el seu idioma original.

Para empezar, quisiera darle las gracias por aceptar ayudarme con esta entrevista.

¿Cómo fue su niñez? Donde creció, quién eran sus padres?

Nací en Barcelona, en la nevada de enero de 1956. Nací prematura, cosa que fue muy dramática, pero aquí estoy. Cuando tenía dos años mis padres me dejaron en Valencia porque la posguerra fue muy dura para mis padres, y mis padres no podían criarme, por lo que me crió una abuela en Xeresa, Valencia. Allí pasé un par de años, hasta que mi madre al haber conseguido trabajo en Francia me llevó allí para pasar el resto de mi niñez. Hice la primaria en Francia, y viví en un *ghetto* de inmigrantes.

Viví en un sitio cerca de Annecy pero me fui mudando a varios sitios, entre ellos Toulouse y París. Pese a todo en Francia jamás me sentí discriminada, muchos inmigrantes vivían allí. Finalmente mi padre decidió volver a España en plena dictadura y volví a España cerca de los 12 años sin ni siquiera hablar español, ya que hablaba catalán en casa y francés en el colegio.

¿Tuvo que aprender español des de cero?

¡Desde cero patatero! Y eso fue un problema porque allí en Francia yo era la española, y aquí en España yo era la francesa, y un día me entero que soy catalana, así que me quedo un poco “sin patria”, cosa que me da lo mismo.

¿Encontró algún tipo de dificultades durante la enseñanza primaria obligatoria?

Pese a todo en Francia jamás me sentí discriminada. Pero cuando volví mi experiencia fue un poco folclórica porque yo estaba acostumbrada a las escuelas laicas en Francia, con lo cual yo no sabía quién era la Virgen María y cuando llegamos aquí en el colegio yo no sabía quién era esa tal María, no sabía cantar ni sabía hablar Español, y me sentía muy rara. Aún había la costumbre de ir por la calle y besarle el anillo al cura, yo esto no lo sabía y aún tengo el trauma, ya que en Francia esto era impensable. En todo caso me adapté sí o sí, qué remedio, y curiosamente me pusieron a dar clases de francés en el colegio.

Para mí volver aquí fue surrealista. Todo lo académico me resultó como muy fácil, pero lo que no entendía era porqué mis compañeros tenían tantos problemas. ¡Si alguien me daba un castigo injustificado yo iba y lo devolvía! Yo venía de un mundo “racional” y al llegar aquí me encontré con cosas muy raras. No tenía las creencias políticas ni religiosas de mis compañeros, no entendía esas cosas raras de infiernos y demonios, y lo pasé muy mal porque de repente yo tenía un problema. Ahora lo pienso y yo no tenía ningún problema, el problema era social. Hablamos del año '66, era casi el fin de la dictadura Franquista, estamos en la dictadura blanda, pero aún así esas costumbres se mantienen.

¿Su enseñanza pre-universitaria fue segregada en algún punto? Si este es el caso, ¿cómo puede describir el ambiente exclusivamente femenino en los estudios?

Cuando yo volví íbamos todos juntos. En Francia era impensable un colegio segregado, era un ambiente muy natural y libre, y eso que era hija de inmigrantes.

¿Cómo fue su experiencia en bachillerato?

Yo estudié aquí una cosa muy rara que se llamaba el “comercio”, mis padres tenían pocos recursos y claro no me podían dar una carrera. Entonces el plan era que yo hiciese el comercio para meterme en cualquier oficina y aguantar allí hasta que me casase. Con lo cual comencé el comercio, una cosa espantosamente aburrida. Un día en un patio subí a una clase en que la hija del profesor hacía bachillerato, y cogí un libro de ciencias. Me entusiasmó, y vino el profesor y me dijo “¿quieres hacer el bachillerato?”, le dije que sí y me dijo “¿te atreves con tres años a la vez?” Y yo dije que sí, ¡qué sabía! Entonces hice bachillerato por libre, los tres años a la vez.

Lo que era en aquél tiempo primero, segundo y tercero. Me examiné en junio por libre, acabé pasando todo en septiembre, y ya en octubre cuando tenía 14 años me puse a trabajar. Cuarto de bachillerato lo hice de noche compaginándolo con el trabajo, quinto y sexto también. Terminé con 16 años y luego hice el COU (Curso de Orientación Universitaria).

El COU lo pasé con dos compañeros en un bar, y aprobamos. Fue un desastre porque ya estábamos en el final del franquismo y todo el mundo hablaba de política. En todo caso nos examinamos en la autónoma y me encontré con que había pasado. Dije, ¡aleluya!

Llevaba trabajando y estudiando desde los 14 años. En aquella época era lo lógico, la niña cumplía 14 años y trabajaba en una fábrica o una imprenta hasta que llegaba a la edad de casarse. Era el sistema de la época, solamente la pequeña alta burguesía se atrevía a romper con esos moldes. No fue mi caso, yo formaba parte de la clase currante. Pero aún así para mí y para otras compañeras como yo ni hombre, ni estado, ni iglesia, ni familia pudieron obligarnos a algo.

¿Siempre tuvo interés por el derecho? ¿De donde nació el deseo de estudiar derecho?

Tenía muy claro que quería hacer derecho. Tenía muy presente el tema de la justicia y los derechos, y yo quería un mundo mejor. Yo salía del trabajo a las 18:30, y entraba en la facultad a las 19:00 de la tarde, de 19:00 a 22:00.

¿Alguien de su familia había estudiado derecho?

Fui la primera en mi familia al entrar a la universidad, soy el único título superior en mi familia. Mis padres eran obreros, mi padre era pulidor de vidrio y mi madre ama de casa. No había ningún interés en estudiar.

¿Trabajaba y estudiaba a la vez?

Sí, trabajaba de oficinista en la calle Balmes. Trabajaba para poder pagarme la universidad, porque mis padres ni podían ni querían hacerlo. Era impensable en aquella época, ¿para qué iba a ir en la universidad si mi fin era casarme?

La universidad por suerte no era muy cara, muy asequible y me la pagué con mi sueldo. Es poco políticamente correcto decirlo, pero en aquella época una persona joven podía vivir completamente de su trabajo, y hoy en día parece se que no se puede.

¿A qué facultad entró? ¿Cómo fue el proceso de admisión?

Entré a la Universidad de Barcelona, en la Facultad de Derecho de la Avenida Diagonal.

Era todo muy sencillo. Tú ibas, te matriculabas y “chim-pum”. Terminé el COU, me dieron las notas, me fui a la uni, pedí la entrada, presenté las notas del COU y “chim-pum”. Era muy fácil, me matriculé y punto. No es como ahora que es complicadísimo. Esa simplicidad la añoro.

Usted empezó a estudiar durante pleno periodo de transición. En su periodo estudiando derecho, ¿experimentó consecuencias directas de este periodo de incertidumbre política? Por ejemplo, incertidumbre en los planes educativos.

Las clases eran mítines, mítines políticos. Yo no entendía nada, porque yo iba con la intención de enterarme de algo de derecho y no me enteraba de nada. No se hacía clase apenas, era todo discusión política.

Recuerdo un profesor en que todas sus clases eran mítines sin excepción, yo de derecho no aprendí nada, nada.

¿Experimentó algún tipo de revueltas estudiantiles en la universidad?

Sí, recuerdo una vez mis compañeros y yo sacamos los bancos de clase y los llevamos a la calle cortando la Avenida Diagonal y me escapé con un compañero por la parte de atrás de la universidad, este compañero siendo el director del IDE (Instituto de Inserción Social), que ya no existe. Estábamos en clase y un grupo de mis compañeros propuso que saquemos los bancos a la Diagonal, la cosa es que no sabía ni el porqué o porqué no. Yo tenía 20 o 21 años y pensaba en lo cansada que estaba de todo.

Recuerdo la organización FRAP (Frente Revolucionario Antifascista y Patriota) y el PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), y yo lo que tenía que hacer como buena niña de

20 años era apuntarme a FRAP o al PSUC. Hubiese estado bien apuntarme, la cosa es que no sabía bien qué eran.

Habían los movimientos que quieres y más. Lo que pasa es que fue todo muy poco claro. Tampoco vi que hubiese una defensa sensata de las libertades y del nuevo régimen, era realmente todo muy revuelto y con muchas ganas de romper cosas pero no sé sabía muy bien qué romper y qué poner en su lugar, por lo que fue un desastre. Así pasé un año y medio.

¿Recuerda más o menos la proporción entre estudiantes masculinos y femeninos en la universidad? ¿En algún momento se sintió fuera de lugar para ser mujer?

No me fijé en la proporción de chicos y chicas. La verdad es que me llevaba bien con todos mis compañeros pero es verdad que habían más chicos que chicas. Pero tampoco ningún escándalo, la paridad estaba entrando.

Personalmente, ¿cómo fue su carrera universitaria a derecho? ¿Cómo fueron las relaciones con sus compañeros, qué asignaturas le gustaron más y menos?

De locos, fue una locura. Yo realmente era bastante sensata y quería estudiar algo, pero directamente no se podía. No es que yo no pudiese, es que nadie podía porque llegabas allí, te ibas al bar o en clase y había una reunión con el FRAP, otra con el PSUC, abajo Franco, viva la unión democrática... Dices, ¡bueno! Me quedé muy aburrida, y me cuestioné qué diablos hago aquí.

Me llevaba muy bien con mis compañeros. Teníamos todos 20 años o algunos un poco más y nos encontramos muy bien. Había que reformar la sociedad y lo íbamos a hacer sí o sí. Lo que pasa es que quedó por hacer.

Y bien, cuando me cansé de andar por ahí como estudiante rebelde cómo hacíamos todos me pregunté qué iba a hacer.

Aún así, a mí curiosamente en primero de carrera me apasionó filosofía del derecho. Fue allí cuando empecé a pensar en que a lo mejor tenía quizás otra vocación. Derecho romano me gustó pero fue un “plastazo”, suerte que me gusta latín, pero lo que más me gustó fue filosofía del derecho.

En un día ciego entre todos los follones que había me pregunté qué relación había entre el derecho y la justicia, y a partir de aquí empecé a pensar que quizás me tenía que dedicar a otra cosa.

¿Qué fue el que la hizo decidir dejar la carrera?

Decidí dejar la carrera por un cúmulo de cosas. Estaba muy cansada, llevaba trabajando desde los 14 años, no encontraba sentido a nada porque era una época política confusa y además apareció un novio en mi vida.

Trabajar todo el día hasta las 18:30 para luego ir a la facultad y que te peguen de tortas porque no se hacía otra cosa cansaba a cualquiera, con lo cual con 21 años cogí y me casé.

Tuve que trabajar aún casada, pero quería un poco de paz, el ambiente era un poco revuelto, lo que era típico de aquél tiempo. Una salida posible femenina era el matrimonio, y tanto para mí misma como para tanta gente de mi generación como el que fue mi marido, es que no lo pensamos, estaba en el ambiente. Y eso fue lo que se hizo, y eso fue lo que salió mal, con lo cual empezó otra etapa. Se acabó tanta revolución, tanto libro, aquí yo maruja total.

Dejé la carrera sin ganas. Luego en un futuro cuando empecé a trabajar en justicia volví a la facultad a buscar mi expediente porque me planteé seguir estudiando, pero aún así no lo hice y no acabé ni volviendo en derecho ni opositando.

Finalmente decidió estudiar filosofía. ¿Qué es el que la hizo estudiar esta carrera?

Filosofía me gustó en el COU, y en segundo de bachillerato, pero en ese momento no entendí de qué me hablaban como tantos y tantos compañeros. Yo misma acabé dando clases de filosofía en un futuro y procuré no cometer ese error. Además, me gustó filosofía del derecho en la carrera.

Se me había gestado dentro ya el gusanillo de hacer algo nuevo. Mientras estaba casada trabajé de administrativa, que no está mal y todo lo que tú quieras pero me sentía como aquél a quién lo van a matar, pensaba que quizá no había nacido para eso. Cuando mi hija tenía nueve años y yo ya tenía 33 pedí el ingreso a la facultad de filosofía con todo el amor del mundo y toda la alegría. Pensé “voy a hacer lo más inútil que haya por amor al arte”. Me olvidé del deseo de ganarme la vida, voy y lo hago, y me salió genial.

¿Cómo fue su recorrido académico en esta carrera universitaria?

Fue genial. Tuve muy buena suerte porque en aquél tiempo tuve el placer de conocer grandes profes que hoy no están, como por ejemplo Felipe Martínez Marzoa, doctor Valls, y tantos y tantos otros. Ahora no sé qué se hace, pero yo tuve suerte y estudié en una muy buena época.

Me fue muy bien, empecé el doctorado y tuve que dejarlo en el cajón por una crisis en casa. Ahí sigue en el cajón hasta ahora que me he jubilado.

¿Qué diferencias encontró entre su experiencia en derecho y en filosofía?

Filosofía me abrió el mundo, mucho más de lo que me hubiese podido abrir el derecho, pienso. En filosofía me sentí libre, no me tenía que aprender ningún código de memoria, libre por completo. Si decía una tontería, que era lo más normal del mundo, no me tenía que subsumir bajo ningún tipo de código, ni civil, ni penal, ni religioso ni político. Estaba allí para pensar los códigos, no memorizarlos.

He tenido la suerte de poder contactar con usted porque ha estado trabajando en un juzgado. ¿Cómo es que acabó trabajando en un juzgado?

Voy a contestar un poco de broma... por razones de mi karma. (...) Supongo que los dioses me castigaron por haber abandonado derecho, con lo cual a mis 50 años casi me encontré de interina en un juzgado de guardia de instrucción en Sabadell y no había pisado un juzgado ni cómo cliente.

Me interesaba el tema, pero lo pasé muy mal, ya que no sabía nada de derecho. Si vas a un juzgado y no sabes qué es una guardia, o un auto, o una diligencia, pues evidentemente es un trabajo técnico que tuve que aprender a golpes. La Generalitat me dio un cursillo muy superficial, pero salí adelante y me acabó gustando. Me sentí como si hubiese acabado derecho. Al principio fue muy duro, pero acabé muy contenta y estoy muy contenta. Entré en la bolsa de interinos, me propuse sacar la oposición pero no la pasé, así que me quedé como interina hasta la fecha de jubilación.

Ha sido una experiencia digna de vivirse, me ha gustado mucho. He padecido por la justicia y la he disfrutado muchísimo también.

¿Crees que trabajar en un juzgado ha saciado tu gusanillo justiciero que tenías cuando empezaste a estudiar derecho en tu juventud?

Nada que ver. Esto lo pensé estando en el juzgado, ni siquiera siendo juez podría satisfacer mi gusanillo justiciero, ya que lo que había que hacer era adherirse a la ley. Me da igual ser juez que funcionaria que agente, se adhiere a la ley.

Eso fue lo que me hizo pensar en cómo cambiar la ley. Si la ley va de malo al pueblo, debería haber un colectivo pensante que estuviera presente, etcétera. En el tiempo que llevé en el juzgado, que fueron casi 18 años, nunca he visto ninguna sentencia justa, aunque se cumple bien la ley. El sistema muchas veces acaba siendo garantista con el delincuente, cosa que me hace querer ponerme a pensar en posibles cambios a la ley y el sentido de la justicia en general.

6.2. Carnet d'estudiant d'Amparo Batalla.

Fotografía del seu carnet d'estudiant a la facultat de Dret.

